

FUNKCINIŲ STILIŲ TERMINAI

Nedaugelis mūsų kalbotyros terminų taip įvairuoja kaip funkcinį stilių pavadinimai. Įvairumą lemia nevienodai suprantamos stilių ribos, siekimas pavadinimu išreikšti ne tą patį stiliaus požymį (įprastinę vartojimo sferą, būdingą kalbos toną ar pan.), kitose kalbose vartojami atitinkami terminai ir kt.

Bene pirmą kartą lietuvių kalbos mokslo literatūroje funkcinį stilių terminai pasirodė 1964 metais išleistame J. Palionio "Lietuvių literatūrinės kalbos istorijos įvade". Čia vardijami "pagrindiniai literatūrinės kalbos stiliai", kuriuos paprastai išskiria kitų kalbų tyrinėtojai: 1) grožinės literatūros, 2) mokslo, 3) publicistikos, 4) oficialiųjų raštų (arba kanceliarinis) ir 5) kasdieninio pašnekėsio (arba buitinis šnekamasis) (Palionis 1964:14). Svetur paplitusi klasifikacija taikoma lietuvių literatūrinės kalbos stilistinei diferenciacijai aptarti. Toje knygelėje randame išskirtus bei pavadintus ir lietuvių rašomosios kalbos senojo periodo, XVI–XVII a., stilius: *bažnytinis-knyginis, oficialių raštų (kanceliarinis) ir grožinės literatūros* (p. 14–15). Šiuos terminus autorius vėliau šiek tiek keitė, tikslino: *oficialus-kanceliarinis, grožinės literatūros, arba beletristinis* (Palionis 1967:17–18), *bažnytinis, kanceliarinis* (Palionis 1979:16).

1965 metais pasirodė mūsų lingvistinės stilistikos kūrėjo J. Pikčilingio parengta "Praktinės lietuvių kalbos stilistikos programa", kurioje pateikta dabartinės lietuvių kalbos funkcinį stilių sistema. Čia vartojami šie stilių terminai: *dalykinis* "(laikraščių informacijos, tarnybiniai raštai, dokumentų kalba ir kt.)", *mokslinis, publicistinis, meninis-literatūrinis* ir *šnekamosios kalbos stilius* (Pikčilingis 1965:8). Vėlesniuose darbuose kai kurie šių terminų autoriaus tikslinti: *oficialusis dalykinis, meninis beletristinis* (arba tiesiog *beletristinis*), *kasdieninis buitinis, arba šnekamosios kalbos stilius* (Pikčilingis 1971:286–331; 1974:9–10).

Daugelis lietuvių kalbininkų, rašydami apie stilistinę kalbos diferenciaciją ar stilistinę kalbos sistemą, nurodo minėtuosius penkis funkcinis stilius. Tik keturi stiliai vardijami A. Rasimavičiaus sudarytoje stilistikos programoje; grožinės literatūros stilius minimas skyrium: "Funkciniai

kalbos stiliai: oficialusis dalykinis, publicistinis, mokslinis, kasdieninis buitinis. Grožinės literatūros (beletristinio) stiliaus specifika" (Rasima-vičius 1980:106).

Dėl to, priklauso ar nepriklauso bendrinės kalbos funkcinių stilių sistemai grožinės literatūros stilius (stiliai), diskutuojama jau kelis dešimtmečius. Priešingas nuomones suartintų toks požiūris. Grožinėje literatūroje yra vartojama bendrinė kalba, tad, pripažįstant tos kalbos skirstymą į funkcinius stilius, rodosi nuoseklu pripažinti ir tai, kad grožinių kūrinių stilius, kaip tam tikras kalbos vartojimo būdas, yra stilistinė bendrinės kalbos atmaina. Kita vertus, dėl savo meninės specifikos, ypatingos, estetinės, funkcijos tas stilius priklauso **ne tik** kalbos funkcinių stilių, bet ir meno (meninio tikrovės vaizdavimo) sistemai.

Kadangi klausimas, kiek (funkcinių) stilių esama lietuvių kalboje (žr. Župerka 1985:55–60), tiesiogiai nesusijęs su šio rašinio tema, tai grįžkime prie minėtųjų penkių stilių terminų.

Du stilius, mokslinį ir publicistinį, visi lietuvių kalbininkai vadina tais pačiais vardais, o kitų trijų stilių pavadinimai labai įvairuoja. Toji įvairovė ypač akivaizdi iš šių chronologijos tvarka pateikiamų išrašų (išrašyti įvairuojantys trijų stilių pavadinimai iš kalbininkų darbų, kuriuose yra pateikti visų penkių stilių pavadinimai):

oficialių raštų (arba kanceliarinis), kasdieninio pašnekėsio (arba buitinis šnekamasis), grožinės literatūros (Palionis 1964:14);

dalykinis, šnekamosios kalbos, meninis-literatūrinis (Pikčilingis 1965:8);

kanceliarinis, "šnekamoji ir apskritai buitinė kalba", beletristinis (Ambrazas 1967:147);

oficialusis dalykinis, kasdieninis buitinis, arba šnekamosios kalbos, meninis beletristinis (Pikčilingis 1971:286–331);

dalykinis, buitinis, beletristinis (Šoblinskas 1973:11);

oficialusis dalykinis, kasdienis, grožinis (Savukynas 1977:18–19);

oficialusis dalykinis, kasdieninis buitinis, grožinis (Župerka 1977:15);

dalykinis, buitinis, meninis (Sirtautas 1982:59; 1988:185);

administracinis, buitinis, meninis (Župerka 1983);

kanceliarinis, buitinis, grožinis (Krinickaitė 1984:33);

oficialusis, buitinis, beletristinis (Grumadienė 1985);

kanceliarinis, buitinis, beletristinis (Palionis 1985:21);

kanceliarinis, šnekamasis, beletristinis (Šoblinskas 1987:175);
oficialusis dalykinis, arba kanceliarinis, buitinis šnekamasis, arba kasdieninio pašnekesio, beletristinis (Palionis 1989:28–30);
kanceliarinis, buitinis, meninis, arba grožinis (Gaivenis, Keinys 1990:67, 192).

Kitų kraštų kalbininkų vartojami stilių terminai (bei skiriamų stilių skaičius) taip pat įvairuoja; be kitų priežasčių, taip būna ir dėl to, kad stiliai skiriami skirtingais pagrindais (žr. Pikčilingis 1971:280–281; Rozenbergas 1976:26–27; Mistrykas 1985:419–423). Lietuvių kalbininkai kokios originalesnės, naujesnės stilių klasifikacijos nėra pateikę, remiasi iš esmės viena stilių skirstymo schema, bet nelengva rasti bent du kalbininkus, kurie vartotų visiškai tuos pačius stilių terminus.

Terminų sinonimika, kaip žinoma, nėra pageidaujama: kelia painiavą, trukdo mokslo žmonėms susikalbėti. Tad pamėginkime aptarti įvairuojančių terminų tikslingumą.

Reikalų raštų, dokumentų, įstatymų stilius vadinamas penkeriopai: *oficialusis dalykinis, oficialusis, dalykinis, kanceliarinis, administracinis*. (Čia ir toliau nuošaly paliekami junginiu su daiktavardžio kilmininku išreikšti stiliaus nusakymai: *oficialių raštų, grožinės literatūros, šnekamosios kalbos, kasdieninio pašnekesio stilius*. Į juos galima žiūrėti ne kaip į tikrus terminus, žyminčius stiliaus rūšį, o tik kaip į stiliaus vartojimo sritį nusakančius junginius.)

Žodžių junginys *oficialusis dalykinis stilius* yra rusiško termino официально-деловой стиль pažodinis vertinys. Toks ilgokas trižodis terminas nėra patogus (daugiažodžiai terminai daugiau tiktų dalinėms, rūšinėms sąvokoms, sakysim, postiliams vadinti, plg. *mokslo populiarinamasis stilius*), be to, abejonių kelia pažyminių reikšmių santykis: kai sakome *oficialusis dalykinis stilius*, rodos, turėtų būti ir oficialusis nedalykinis ar neoficialusis dalykinis, bet apie tokius stilius nekalbama.

Su žodžiu *stilius* iš tų dviejų pažyminių vartojamas ir vienas kuris: tik *oficialusis* arba tik *dalykinis*. Pirmasis daugiau apibūdina kalbamosios sferos tekstų toną (gal kiek – ir pačią vartojimo sferą), antrasis – turinio bei raiškos dalykiškumą. Abu junginiai pasakomi ir daugiskaita: *oficialieji stiliai, dalykiniai stiliai*. Abiem atvejais, rodos, turimas galvoje trijų didelių sferų – administracijos (valdymo), mokslo ir informacijos priemonių – kalbos būdas.

Bene labiausiai paplitęs tos srities tekstų stiliaus pavadinimas yra

kanceliārinis. Nusižiūrėjęs į čekų bei slovākų stilistikas, esu paleidęs apyvartoti *administracinio stiliaus* terminą (būdvardžiu *kanceliārinis* reiškiamą sąvoką rodėsi per siaura); plg. junginius *administracinė kalba* (Piročkinas 1990), *administraciniai raštai* (Krinickaitė 1984:58), *administraciniai dokumentai* (Kniūkšta 1993:3). Visa bėda, kad nevienodai suprantama tuo būdvardžiu reiškiamos sąvokos apimtis. J. Palionis (1967:17–18; 1979:92) skiria kanceliārinio stiliaus atmainas: administracinę ir juridinę (vadinasi, administracinis stilius suprantamas siauriau, kaip rūšinė sąvoka). Kitokį tų žodžių reiškiamų sąvokų santykį mato P. Kniūkšta 1993:3): “Panašia reikšme [t.y. kaip *kanceliārinė kalba, reikalų raštų kalba* – K. Ž.] vartojamas ir junginys *administracinė kalba*, bet jis, be kanceliārinų raštų kalbos, apima ir šnekamąją tos srities, iš dalies ir teisės rašomąją bei šnekamąją kalbą”. Pats aš *administracinio stiliaus* terminą esu linkęs vartoti kaip platesnę sąvoką ir skirti bent tris šio stiliaus postilius: kanceliārinį (t.y. reikalų raštų kalba), juridinį (įstatymų, teismų kalba) ir diplomatinį (diplomatinės tekstų kalba)¹.

Šnekamosios kalbos (kasdieninio pašnekesio) stilius taip pat nusakomas penkiais terminais: *kasdieninis buitinis, kasdienis, buitinis, buitinis šnekamasis, šnekamasis*. Trižodžiai terminai *kasdieninis buitinis stilius, buitinis šnekamasis stilius* yra nepatogūs, be to, netikslūs ir reikšmės atžvilgiu: kelia mintį, kad pirmasis pažymins termino sudarytoji atrodą nepakankamai tikslus, todėl tikslinamas antruoju.

B. Savukyno pasiūlytas *kasdienis*, neturintis priesagos *-inis*, išiskiria iš stilių terminų visumos. Bet svarbiausia ne tai. Kažin, ar tikslinga vadinti stilių *kasdieninių* ar *kasdienių*; žodžio reikšmė lyg suponuoja priešpriešą nesamam šventadieniam stiliui.

Bene dažniausiai vartojamas junginys *buitinis stilius*. Jis yra nepriekaištingas, nusako svarbiausią vartojimo sferą bei būdingą to stiliaus tekstų turinį. *Šnekamasis stilius*, rodos, žymi šiek tiek platesnę sąvoką, ryškiau priešinamas knyginiais stiliams (plg. pagrindinę stilistinę priešpriešą ir stilistines pažymas žodynuose *knyg.*, *šnek.*), žemesnį, laisvesnį kalbėjimo toną bei būdingą reikšimosi formą. Beje, *šnekamasis stilius* netapatintinas su *sakytine kalba*; šių dviejų terminų reikšmės

¹ *Administracinio stiliaus* terminą kaip pagrindinį kalbamajam stiliui pavadinti yra pavartojęs ir J. Palionis moksliniame pranešime rusų kalba (rodos, irgi orientuodamasis į čekų stilistikos tradiciją): “административным (иначе еще называемым официально-деловым, канцелярским) стилем” (Palionis 1986:13).

bei vartojimas, bent kalbininkų darbuose, yra daugmaž nusistovėję.

Grožinės literatūros stilius įvardijamas taip: *meninis-literatūrinis*, *meninis beletristinis*, *meninis*, *beletristinis*, *grožinis*. Dėl dviejų pažyminių samplaikos ir čia pridera anksčiau pasakytos pastabos. Bene plačiausiai vartojamas *beletristinio stiliaus* terminas. Jo tinkamumas kelia abejonių dėl to, kad *beletristika* mūsų ir kaimynų kalbose paprastai vadinama tik proza², o šiuo atveju turimas galvoje kalbos vartojimo būdas grožinėje literatūroje apskritai (taigi ir poezijoje!).

Iš pirmo žvilgsnio bene tinkamiausias atrodo terminas *grožinis stilius* (plg. *grožinė literatūra*, *grožinis kūrinys*). Šį junginį randame pavartotą ir J. Pikčilingio (1971:283, 284), šiaip jau paprastai vartojusio *meninio beletristinio* (arba tiesiog *beletristinio*) *stiliaus* terminą. Būdvardis *grožinis* akivaizdžiausiai rodo ryšį su svarbiausia to stiliaus sfera. Šiokių tokių abejonių kyla dėl to, kad būdvardžiai, žymintys stiliaus rūšį, sudaro įprastinius junginius su daiktavardžiu *kalba* (*administracinė kalba*, *buitinė kalba*, *kanceliarinė kalba* ir t.t.; mat stilius pirmiausia yra *k a l b o s* vartojimo būdas), o junginys *grožinė kalba* nėra įprastas.

Šiuo tarpu nerandu kokių priekaištų nelabai populiariam *mėninio stiliaus* terminui (plg. *meninė kalba*).

Iš v a d o s. Priimtinausia būtų visuma stilių terminų, kurių būdvardžiai (pažyminiai) parinkti tuo pačiu pagrindu, sakysim, pagal būdingą vartojimo sferą.

Lietuvių kalbos funkciniai stiliai iki šiol palyginti mažai ištirti; įvairių stilių tekstų išsamus tyrimas leistų tiksliau apibrėžti stilių ribas, kartą tikslinti ir stilių terminus.

Stiliai kinta greičiau negu kalbos lygmenys (greičiau net už leksiką), pavyzdžiui, per keletą paskutinių metų, kuriantis nepriklausomai spaudai, laikraščių kalba tiesiog mūsų akyse tolsta nuo administracinės kalbos. Toji raida irgi verčia nuolat tikslinti stilių klasifikaciją bei terminiją.

Sutrumpinimai

Ambrazas 1967 – Ambrazas V. Dabartinės lietuvių kalbos sintaksės raidos klausimai // Lietuvių kalba tarybiniais metais. V., 1967.

Gaivenis, Keinys 1990 – Gaivenis K., Keinys S. Kalbotyros terminų

² Žr. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1972. P. 76; Tarptautinių žodžių žodynas. V., 1985. P. 66; dar plg. Timofejevas L., Vengrovas N. Literatūros mokslo terminų žodynėlis. K., 1961. P. 29; Sierotwiński S. Słownik terminów literackich. Wrocław [...], 1986. S. 39; Latviešu valodas vārdnīca. Rīga, 1987. 1 pp. 126; Советский энциклопедический словарь. М., 1987. С. 123.

- žodynas. K., 1990.
- Grumadienė 1985 – Grumadienė L. Kodėl vapsvos gelia miestiečius?
// Literatūra ir menas. 1985. Kovo 8.
- Kniūkšta 1993 – Kanceliarinės kalbos patarimai/ Ats. redaktorius P.
Kniūkšta. V., 1993.
- Krinickaitė 1984 – Krinickaitė S. Kalbų raiškos savitumas. V., 1984.
- Mistrykas 1985 – Mistrík J. Štylistika. Bratislava, 1985.
- Palionis 1964 – Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorijos įvadas.
V., 1964.
- Palionis 1967 – Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. V.,
1967.
- Palionis 1979 – Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979.
- Palionis 1985 – Palionis J. Kalbos mokslo pradmenys. V., 1985.
- Palionis 1986 – Палинис Я. Об актуальности проблемы "общелитературная норма и
функциональные стили" //Общелитературный язык и функциональные
стили. Вильнюс, 1986.
- Palionis 1989 – Palionis J. Lietuvių rašomosios (literatūrinės) kalbos
istorijos įvadas. V., 1989.
- Pikčilingis 1965 – Praktinės lietuvių kalbos stilistikos programa/ Paren-
gė J. Pikčilingis. V., 1965.
- Pikčilingis 1971 – Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. V., 1971. T. 1.
- Pikčilingis 1974 – Dabartinės lietuvių kalbos kultūros ir stilistikos
programos/ Parengė J. Pikčilingis, A. Pupkis. V., 1974.
- Piročkinas 1990 – Piročkinas A. Administracinės kalbos kultūra. V.,
1990.
- Rasimavičius 1980 – Stilistika/ Sudarė A. Rasimavičius// Lituanistinių
kalbos disciplinų programos. V., 1980.
- Rozenbergas 1976 – Rozenbergs J. Latviešu valodas praktiskā stilistika.
Rīga, 1976.
- Savukynas 1977 – Savukynas B. Leidinio paskirtis ir kalba// Žmonės ir
kalba. V., 1977.
- Sirtautas 1982 – Sirtautas V. Teksto sintaksė ir vientisinio sakinio
analizė // Vientisinio sakinio semantika. V., 1982.
- Sirtautas 1988 – Sirtautas V., Grenda Č. Lietuvių kalbos sintaksė. V.,
1988.
- Šoblinskas 1973 – Šoblinskas A. Stilistikos pamokos (IX klasė). V.,
1973.
- Šoblinskas 1987 – Šoblinskas A. Lietuvių kalbos didaktika. V., 1987.
- Župerka 1977 – Župerka K. Praktinė stilistika. V., 1977.
- Župerka 1983 – Župerka K. Lietuvių kalbos stilistika. V., 1983.
- Župerka 1985 – Župerka K. Kiek stilių lietuvių kalboje? // Mokymo ir
auklėjimo klausimai. V., 1985. T. 17.